

Zuzana Hlubínková (Brno)

POZNÁMKA K PŘECHYLOVÁNÍ PŘÍJMENÍ V SOUČASNÉ ČEŠTINĚ¹⁾

A NOTE ON THE FEMINIZATION OF SURNAMES IN CONTEMPORARY CZECH

The contribution deals with the feminization of surnames in contemporary Czech. In particular, it takes notice of names of the type *Karolína Peak* in which case their bearers have their surnames in the masculine form in concord with conditions of the registry law. After the wedding the bearers of two surnames can have the shared surname in the same form (the type *Romana Jákl Vítová*) provided that they also comply with the conditions.

Keywords

feminization, surname, suffix

Problematika přechylování je v současné době aktuální nejen u nás, ale např. i na Slovensku.²⁾ Na přelomu ledna a února 2013 přinesly některé české internetové deníky zprávu o tom, že „Senát odmítl dát Češkám právo užívat příjmení v mužském tvaru“.³⁾ Novela senátorů Občanské demokratické strany měla ženám umožnit, aby samy rozhodly, zda se má jejich příjmení přechylovat. Tvůrci předlohy uvedli, že „v podstatě není potřeba, aby úřady do tohoto procesu vůbec vstupovaly“. Rozhodnutí Senátu vedlo k tomu, že se odpůrcům přechylování nepodařilo zrušit dosavadní zákonné omezení při podávání žádosti o zápis příjmení ženy v mužském tvaru (tedy bez přípony *-ová*, popř. koncovky *-á*) do matričních knih a dokladů. Pro zápis ženských příjmení i nadále platí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, a jeho novela č. 165/2004 Sb., podle níž na základě žádosti ženy při uzavření manželství lze zapsat do matriční knihy (a dokladů) příjmení v mužském tvaru, jde-li o cizinku, občanku, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, občanku, jejíž manžel je cizinec, občanku, která je jiné než české národnosti. Rovněž lze na základě žádosti rodičů při splnění obdobných zákonných podmínek zapsat v mužském tvaru i příjmení jejich dcery.⁴⁾ Jako

¹⁾ Příspěvek vznikl za podpory grantu GA ČR P406/11/1786 Slovník nářečí českého jazyka.

²⁾ I. Valentová, Vývin prechýľovania ženských priezvisk na slovenskom území, *Acta onomastica* 54, 2013, s. 272–292.

³⁾ Senát odmítl dát Češkám právo užívat příjmení v mužském tvaru [online]. Cit. 2013-09-01. <<http://www.novinky.cz/domaci/291937-senat-odmitl-dat-ceskam-pravo-uzivat-prijmeni-v-muzskem-tvaru.html>>.

⁴⁾ M. Knappová, Naše a cizí příjmení v současné češtině, Liberec 2008, s. 36–37.

příklady můžeme uvést jména mediálně známých osobností z posledních let.⁵⁾ Ty výše uvedené podmínky splňují: např. politička *Kateřina Jacques* – byla dříve provdána za Francouze, střelkyně *Kateřina Emmons* – pojala za manžela Američana, další politička *Karolína Peake* – nosí příjmení svého australského manžela, za Angličana byla při svém pobytu v cizině provdána zpěvačka a skladatelka *Hana Robinson*. Moderátorka *Petra Svoboda* řadu let žila v zahraničí a její kolegyně *Emma Smetana* má zase francouzské (i české) občanství. K určitému růstu počtu nositelek těchto nepřechýlených příjmení přispívají i příslušnice národnostních menšin, které žijí v České republice. K největším národnostním menšinám patří Slováci, Ukrajinci a Vietnamci. Např. vietnamské příjmení *Nguyen* je devátým nejčastějším příjmením v Česku.⁶⁾

Je potřeba zdůraznit, že zápis příjmení jiného nebo domácího původu v dokladech v nepřechýlené podobě není pro nositelku závazný pro běžnou psanou nebo ústní komunikaci. V těchto případech se jeví výhodnější užívat příjmení přechýlená, protože ta se dají skloňovat, což je v souladu s českým mluvnickým systémem (v souladu s pravidly lze domácí příjmení v mužském tvaru zakončená na *-a* skloňovat – v tisku se tak někdy i děje, např. přítel *Emmy Smetany*, dcera *Petry Svobody*). Pokud se užívá příjmení ženy v nepřechýlené podobě, doporučuje se v těchto případech naznačit pohlaví pojmenovávané osoby jiným způsobem, a to buď užitím – je-li to možné – sklonného rodného jména (např. medaile *Kateřiny Emmons*), nebo doplněním slov jako paní, slečna, herečka, sportovkyně (např. manžel sportovkyně *Emmons*; *Giap Thi Lan*, kuchařka a podnikatelka, která provozuje...). Za zcela nejasné se považují věty typu *Nguyen* provozuje obchod na rohu; *Peake* promluví na mítinku euroskeptické strany v Německu. Stále ještě platí, že „ponechání cizího – doplníme i domácího – příjmení v nesklonované výchozí podobě“ – jak výstižně napsala M. Knappová ve svém článku z roku 2003 – „působí jako porušení gramatické a stylistické normy češtiny“.⁷⁾

Zopakujme, že přechylování příjmení – stejně jako jejich skloňování – je charakteristickým rysem českého mluvnického systému. Brněnská jazykovědkyně Jana Pleskalová v publikaci *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–*

⁵⁾ Bylo by zajímavé tento materiál doplnit ze Zlatých stránek Jihomoravského kraje, avšak do nich nahlédnout již nelze, neboť Český telekomunikační úřad podle sdělení pracovnice České pošty zrušil zhruba před dvěma lety tištěný Abecední seznam domácností a lidí (tento seznam existuje jen on-line, www.zlatestranky.cz).

⁶⁾ Nguyen je devátým nejčastějším příjmením v Česku, poráží i Procházký [online]. Cit. 2013-09-01. <http://zpravy.idnes.cz/devatym-nejcastejsim-prijmenim-v-cesku-je-nguyen-fbw-/domaci.aspx?c=A110608_131133_domaci_jj>. Četnost příjmení v Česku sledují internetové stránky KdeJ sme.cz, které vycházejí ze statistik Ministerstva vnitra České republiky.

⁷⁾ M. Knappová, K jazykovým a právním aspektům přechylování příjmení v češtině, *Naše řeč* 86, 2003, s. 113–119.

2010⁸⁾ doložila, že se přechylování v češtině vyvíjelo společně s příjímími a příjmeními odpradávná. Na s. 125 uvádí, že v období let 1500–1786 patří mezi nejvíce zastoupené typy pojmenování žen typ na *-ova*, což „svědčí o tom, že vývoj ženských příjmí směřuje k ustálení typu *-ova*, později *-ová*, který v dalších stoletích zcela převládá“.⁹⁾

Vedle nositelek příjmení v nepřechýlené podobě (viz výše) se v současné době objevují i nositelky dvou příjmení, z nichž nové získaly při sňatku (nevěsta si připojuje za společné příjmení své příjmení předcházející). Připojení příjmení předcházejícího k příjmení společnému se děje bez spojovníku (dříve se v příjmeních typu *Sklenářová-Malá* spojovník uplatňoval). Navíc je možné podle výše uvedeného zákona o matrikách i u Češek nechat společné příjmení v mužské podobě. Proto se objevují jména jako *Romana Jákl Vítová*, *Kristýna Liška Boková*, nově i *Tereza Mayer Kerndlová*. Takové příjmení však mohou mít jen občanky České republiky, které si o příjmení v mužském tvaru požádaly a zároveň splnily zákonné podmínky. Dodejme, že dvě příjmení mohou mít také děti takových rodičů.¹⁰⁾

Závěrem konstatujeme, že v jistých přesně určených případech mohou i Češky užívat příjmení v nepřechýleném tvaru. Nemůžeme však neupozornit, že takové formy působí v českém prostředí přinejmenším nezvykle a přinášejí v běžné komunikaci obtíže.

hlubinkova@iach.cz

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

dialektologické oddělení

Veveří 97

602 00 Brno

⁸⁾ J. Pleskalová, *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–2010*, Brno 2011, s. 125.

⁹⁾ Pro zajímavost uvedme, že např. v českých dialektech se vedle oficiálního pojmenování na *-ová* pojmenovávají vdané ženy zvláštními odvozeninami typu *Nováčka*, *Nováčena*, *Novákula* a *Humlice* (Z. Hlubinková, *Přechýlené podoby ženských příjmení v českých nářečích*, *Acta onomastica* 47, 2006, s. 227–232).

¹⁰⁾ Podle ústního sdělení matrikářky Úřadu městské části Brna, Brno-Královo Pole (září 2013) tyto ženy jako nejčastější důvod své žádosti uvádějí trvalý pobyt v zahraničí. V žádném případě nebyl v tomto druhém největším matričním obvodu na území města Brna zaznamenán růst žádostí tohoto typu.